

SXEDIO.G40

7.8.1958: Ο ΜΑΚΜΙΛΛΑΝ ΣΥΝΑΝΤΑΤΑΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ ΜΕ ΤΟΝ ΟΠΟΙΟ ΣΥΖΗΤΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΡΙΜΕΡΗ ΣΥΓΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΚΑΙ ΕΚΛΙΠΑΡΕΙ ΑΠΟ ΑΥΤΟΝ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΕΙΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ.

Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας δεν είχε άλλη επιλογή παρά να απορρίψει το σχέδιο Μακμίλλαν, το οποίο προέβλεπε ουσιαστικά τριχοτόμηση της Κύπρου με συγκυριαρχία Βρετανίας, Τουρκίας και Ελλάδας. Και το απέρριψε παρά τις παρασκηνιακές παρεμβάσεις των αμερικανών και προσωπικά του Προέδρου Αϊζενχάουερ, ο οποίος έγραψε στον Καραμανλή από πολύ νωρίς, και τον καλούσε να επιδείξει μετριοπάθεια.

Σύμφωνα με το Αρχείο Καραμανλή (σελ **137**) ο Αϊζενχάουερ έγραψε στον Καραμανλή στις **13** Ιουνίου και πριν ακόμα ανακοινωθεί επίσημα το σχέδιο Μακμίλλαν, αλλά που ο Καραμανλής είχε στα χέρια του, ότι "οι Ηνωμένες Πολιτείες επιθυμούν να συμβάλουν πλήρως στο να δημιουργηθεί ατμόσφαιρα γαλήνης και στο να επιτευχθεί πρόοδος για τη λύση της κυπριακής διαφοράς" και εξέφρασε την ικανοποίηση του ότι το θέμα βρισκόταν και συζητείτο ενώπιον του ΝΑΤΟ.

Ο Καραμανλής κάλεσε στο γραφείο του τον αμερικανό πρεσβευτή στην Αθήνα και όπως αναφέρει στο αρχείο του του είπε ότι "από όλο το κείμενο του μηνύματος προκύπτει ότι η αμερικανική κυβέρνηση δεν έχει την ορθή αντίληψη του Κυπριακού ζητήματος" και ότι "του εξήγησα και πάλιν ότι το αγγλικό σχέδιο περιπλέκει αντί να εξωμαλύνει την κατάσταση και τους λόγους για τους οποίους η Ελληνική Κυβέρνηση δεν μπορεί να το αποδεχθεί".

Ακόμα ζητούσε παρέμβαση των Ηνωμένων Πολιτειών για να εγκαταλειφθεί το σχέδιο Μακμίλλαν.

Ομως ο Χάρολντ Μακμίλλαν δεν ήταν διατεθειμένος να δεχθεί ήττα. Παρά την αρχική απόρριψη του σχεδίου του από όλες τις πλευρές, ο βρετανός πρωθυπουργός συνέχιζε τις προσπάθειες του

μέσω της διπλωματικής οδού επιδιώκοντας προσωπικές επαφές με τους ομολόγους του της Ελλάδας και της Τουρκίας για να τους εξηγήσει και προσωπικά το τι εννοούσε με τις προτάσεις του.

Στις **4 Ιουλίου 1958** με μια νέα επιστολή του στον Κωνσταντίνο Καραμανλή, ο οποίος στις **21** Ιουνίου του είχε γράψει ότι συμφωνούσε πως μια προσωπική τους επαφή θα μπορούσε να είναι πολύ χρήσιμη για τις προσπάθειες εξεύρεσης λύσης στο Κυπριακό, από την απλή ανταλλαγή μηνυμάτων, έγραφε και πάλι στον Καραμανλή πληροφορώντας τον ότι θα συναντάτο στο Λονδίνο με τον Τούρκο πρωθυπουργό για τον σκοπό αυτό με την ευκαιρία της συνεδρίας του συμβουλίου της Βαγδάτης στα τέλη Ιουνίου και τον προσκαλούσε κι' εκείνον σε μια συνάντηση είτε στο Λονδίνο ή άλλη ευρωπαϊκή πρωτεύουσα χωρίς να αποκλείει και προσωπική μετάβαση του στο Λονδίνο.

Έγραφε ο Μακμίλλαν στις **4 Ιουλίου** στον Καραμανλή σε μια επιστολή που δόθηκε τότε στη δημοσιότητα:

"Ιουλίου 4, 1958

Καθυστέρησα να απαστείλω περαιτέρω απάντηση στο μήνυμά σας της **21** Ιουνίου μέχρις ότου λήξει η συζήτηση στη Βουλή των Κοινοτήτων, ώστε να είμαι σε θέση να κρίνω την κατάσταση υπό το φως της συζήτησης αυτής και των άμεσων αντιδράσεων τις οποίες θα εδημιουργούσε. Νομίζω ότι η συζήτηση υπήρξε εποικοδομητική και εξ άλλου ενθαρρυνθήκαμε από τα ευμενή γενικώς σχόλια για την πολιτική μας από διάφορες πηγές στην Ευρώπη και την Αμερική.

Ίσως παρατηρήσατε ότι σε πολλές περικοπές του λόγου μου αναφέρθηκα ιδιαίτερα στα σημεία τα οποία έθιξε Εξοχότητα σας στο προσωπικό μήνυμα σας προς εμένα. Πραγματικά δε κατά κάποιο βαθμό η απάντηση την οποία είχα υπόψη μου για το μήνυμά σας δόθηκε ήδη με το λόγο της **26** Ιουνίου.

Εξετάζοντας και πάλι το μήνυμά σας βλέπω ότι υπήρχαν δυο σημεία, τα οποία επιδιώξατε ιδιαίτερα να

μου τονίσετε. Ισχυρίζεστε ότι η διαίρεση μεταξύ των δυο κοινοτήτων στην Κύπρο ήταν εφήμερο φαινόμενο και θα ήταν συνεπώς σφάλμα να στηριχθούν σ' αυτήν μόνιμοι θεσμοί. Ισχυρίζεσθε επίσης ότι το σχέδιο μας φαινόταν να έχει ως αποτέλεσμα να ενθαρρύνει τις τάσεις προς διαίρεση αντί να συντείνει στην ενότητα. Δοκίμασα να απαντήσω στο λόγο μου προς τα σημεία αυτά. Ελπίζω ότι ορθά πιστεύετε ότι οι σημερινές διαιρέσεις μεταξύ των κοινοτήτων είναι πρόσκαιρες και δεν θα διαρκέσουν. Αλλά στην κατάσταση που βρίσκεται ενώπιόν μας οφείλουμε να στηριζόμαστε στα γεγονότα, όπως τα βρίσκουμε τώρα.

Όπως είπα στο λόγο μου, οφείλουμε "να εκκινήσουμε από τη χωριστή ευθύνη σε τρόπο ώστε να φθάσουμε βήμα προς βήμα προς μια μεγαλύτερη ενότητα".

Εφρόντισα επίσης ιδιαίτερα να τονίσω, ως είμαι βέβαιος, ότι θα έχετε προσέξει, ότι ουσιώδες χαρακτηριστικό του είδους του συντάγματος, το οποίο είχαμε υπόψη μας, ήταν ότι έπρεπε να περιέχει τη δυνατότητα της εξέλιξης.

Ιδιαίτερη ευχαρίστηση μου προξενεί η ανταπόκριση σας προς την υπόδειξη μου για μια προσωπική συνάντηση. Στην απάντηση την οποία αποστέλλω συγχρόνως προς τον Τούρκον Πρωθυπουργό υποδεικνύω ότι εκείνος και εγώ πρέπει να επωφεληθούμε, από την ευκαιρία της συγκέντρωσης του συμβουλίου του συμφώνου της Βαγδάτης στο Λονδίνο κατά το τέλος του μηνός αυτού για να έχουμε συνομιλίες στο σχέδιο για τη Κύπρο. Επιθυμώ παρά πολύ να συναντήσω την Εξοχότητα σας είτε πριν είτε μετά το γεγονός αυτό. Εσείς ο ίδιος ευγενώς έχετε προσφερθεί να έλθετε στο Λονδίνο και σας είμαι ευγνώμων για την πρόταση αυτή. Η δική μου πρόταση να σας συναντήσω σε κάποιο ενδιαμέσο τόπο όπως η Ρώμη ή η Γενεύη ισχύει φυσικά, πάντοτε και θα ήμουν και εγώ πρόθυμος να μεταβώ στην Αθήνα.

Παρακαλώ γνωστοποιήσετε μου τις περαιτέρω σκέψεις σας στο ζήτημα του χρόνου και του τόπου της συνάντησης μας. Στο μεταξύ συμφωνώ ότι θα είναι

επωφελές να συνεχισθεί η ανταλλαγή απόψεων μέσω της διπλωματικής οδού".

Ο Καραμανλής καθυστέρησε μερικές ημέρες δεδομένου ότι υπήχχαν πιο επείγοντα θέματα όπως ήταν οι συγκρούσεις και οι σφαγές στην Κύπρο που είχαν πάρει τη μορφή εμφυλίου πολέμου και όταν ξεκαθάρισε το θέμα κάπως απάντησε στο Μακμίλλαν και αφού ο Μακμίλλαν είχε στο μεταξύ ανταλλάξει απόψεις με τον τούρκο πρωθυπουργό στην έδρα του.

Εγγραφε ο Καραμανλής στις **31 Ιουλίου 1958** στον Μακμίλλαν σε μια επιστολή που δόθηκε τότε στη δημοσιότητα (Μεταγλώττιση από την επίσημη μετάφραση):

"Αθήνα, **31 Ιουλίου, 1958**

"Στα μηνύματα τα οποία μου διαβιβάστηκαν στις **4** και **29** Ιουλίου από τον πρεσβευτή της αυτής Μεγαλειότητας στην Αθήνα εκφράζετε την επιθυμία όπως συναντηθούμε στο εγγύς μέλλον για να συζητήσουμε το πρόσφατο βρετανικό σχέδιο για την Κύπρο.

Με το μήνυμά μου της **4** Ιουλίου είχαν ήδη την ευκαιρία να διαβεβαιώσω την Εξοχότητα σας ότι και εγώ θεωρώ επιθυμητή μια συνάντησή μας, σχετική με το θέμα της Κύπρου. Εν τούτοις επιθυμία μου (την οποία είμαι βέβαιος ότι συμμερίζεσθε) είναι επίσης να στεφθεί από επιτυχία η συνάντησή μας. Για το λόγο αυτό ακριβώς υποστήριξα την ανάγκη, όπως εξασφαλισθεί η ενδεδειγμένη ανάγκη, όπως εξασφαλισθεί η ενδεδειγμένη προετοιμασία της διά της διπλωματικής οδού.

Σε συμφωνία με τη γραμμή αυτή η Κυβέρνηση μου διαβίβασε προς σας μέσω του Σερ Ρότζερ Άλλεν ορισμένες απόψεις στο ζήτημα στις οποίες δυστυχώς δεν πήραμε απάντηση μέχρι σήμερα.

Αρνούμενη να δεχθεί ορισμένα βασικά σημεία του βρετανικού σχεδίου η Ελληνική Κυβέρνηση δεν επιδιώκει τόσο να εξασφαλίσει περισσότερα ή λιγότερα πλεονεκτήματα υπέρ των Κυπρίων, όσο να δημιουργήσει τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την ειρήνευση και την ενότητα της νήσου, ως επίσης και

για την αποκατάσταση φιλικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας, Αγγλίας και Τουρκίας.

Το σχέδιο σας, το οποίο προβλέπει για τη συμμετοχή των τριών κυβερνήσεων στη διοίκηση της νήσου, χωριστές βουλές για κάθε τμήμα του πληθυσμού και διπλή υπηκοότητα, διαιρεί τη νήσο αντί να την ενοποιεί. Αντί να απλοποιεί και να λύει το πρόβλημα το περιπλέκει σε επικίνδυνο βαθμό. Στην πραγματικότητα, εάν εφορμοσθεί, θα οδηγήσει σε ένα έντονο ανταγωνισμό τόσο μεταξύ της πλειοψηφίας και της μειοψηφίας του πληθυσμού, όσο και μεταξύ των κυβερνήσεων των χωρών στις οποίες αναθέτει τη διοίκηση της νήσου. Η κάθε μια από αυτές, θα επιδιώξει να ενισχύσει τη θέση της, ενόψει ενός "δεύτερου γύρου" και το αποτέλεσμα θα είναι να χειροτερεύσει η κατάσταση, αντί να βελτιωθεί.

Με αυτή την πεποίθηση μου ως προς τα αποτελέσματα της εφαρμογής του σχεδίου, θα ήταν πολύ ασυνεπές από μέρους μου, εάν συμμετείχα σε συζητήσεις που αφορούν στην εφαρμογή του, διότι έτσι θα συντελούσα εν γνώσει μου, στη χειροτέρευση μιας κατάστασης, της οποίας επιδιώκαμε τη βελτίωση.

Πιστεύω επομένως ότι θα έπρεπε να παραμερίσουμε τα σημεία εκείνα του σχεδίου, τα οποία προκαλούσαν την ανησυχία μου.

Στην επιθυμία μου να συντελέσω σε τερματισμό του σημερινού αδιεξόδου θα επαναλάβω τις απόψεις μου με κάθε σαφήνεια.

Πιστεύω ότι δεν θα μπορέσουμε να πείσουμε τους Κυπρίους ότι η προσωρινή λύση την οποία προβλέπει το σχέδιο δεν θα βλάψει την τελική λύση, εάν δεν απορρίψουμε την ιδέα όπως αναμίξουμε τις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας στη διοίκηση της νήσου με τον διορισμό αντιπροσώπων στο Συμβούλιο, όπως επίσης και την ιδέα μιας διπλής συγκυριαρχίας για το μέλλον, φροντίζοντας συνάμα για μια μόνη Βουλή που να αντιπροσωπεύει το σύνολο του πληθυσμού.

Εάν ήταν δυνατό να υπάρξει η βεβαιότητα,

λέγοντας έτσι, εκ των προτέρων, ότι οι απόψεις αυτές θα υπερισχύσουν στην εκπόνηση του τελικού σχεδίου, τότε θα είμαστε σε θέση να συναντηθούμε για να συζητήσουμε τα υπόλοιπα σημεία του.

Δράττομαι της ευκαιρίας όπως εκφράσω τη λύπη μου διότι η συμβιβαστική στάση την οποία έλαβε η Ελληνική Κυβέρνηση, στην ειλικρινή της επιθυμία να συντελέσει στο διακανονισμό του προβλήματος και στη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ συμμάχων δεν εκτιμήθηκε κατάλληλα. Απεναντίας οδήγησε σε αντιδράσεις οι οποίες καθιστούν δυσχερέστερο ένα διακανονισμό, και δημιουργούν πραγματικά κινδύνους για το μέλλον".

Προσπάθεια του Χάρολντ Μακμίλλαν ήταν να πουλήσει το σχέδιο του και για τον σκοπό αυτό απευθύνθηκε με άλλη επιστολή στον πρωθυπουργό της Τουρκίας Ατνάν Μεντερές.

Υστερα από διπλωματικές επαφές οι δυο πρωθυπουργοί αποδέχθηκαν όπως έχουν συνομιλίες μαζί του στην Αθήνα και την Αγκυρα και ο Μακμίλλαν, ακολουθώντας τα βήματα του υπουργού Εξωτερικών του Σέλγουϊν Λόϊντ πήγε πρώτα στην Αθήνα αυτή τη φορά και αργότερα στην Αγκυρα.

Στην Αθήνα η επίσκεψη έγινε μεταξύ **7** και **9** Αυγούστου και ακολούθησε επίσκεψη στην Αγκυρα τις επόμενες μέρες.

Όμως ο Μακμίλλαν βρήκε ένα πολύ άκαμπο Καραμανλή να επιμένει στις θέσεις του. Το ίδιο και ο Μεντερές όμως ο οποίος δεν δεχόταν τίποτε λιγότερο από τη διχοτόμηση.

Όμως ο Μεντερές επέμενε περισσότερο για σκοπούς τακτικής παρά να αρνείται το σχέδιο του γιατί κατά βάθος έβλεπε ότι ήταν η πρώτη φορά που δίνονταν στην Τουρκία, με τον πιο επίσημο τρόπο δικαιώματα στην Κύπρο και άμεσα δικαιώματα ανάμιξης στο Κυπριακό μετά τη συνθήκη της Λωζάννης του **1923**.

Στην Αθήνα ο Καραμανλής δεν άλλαξε ούτε ένα ιότα από τις θέσεις του.

Στην Αγκυρα ο υπουργός Εξωτερικών δήλωσε

τουλάχιστον δημόσια ότι η Τουρκική κυβέρνηση κατέστησε για άλλη μια φορά σαφές στον Μακμίλλαν ότι επέμενε στη διχοτόμηση και τίποτε άλλο.

Τα πρακτικά των συνομιλιών που κρατήθηκαν κατά τις τρεις συναντήσεις που είχε ο Μακμίλλαν με τον Καραμανλή, στις συνομιλίες τους όπως δημοσιεύονται στο Αρχείο Καραμανλή είναι χαρακτηριστικά των θέσεων των δύο πρωθυπουργών και ιδιαίτερα της σθεναρής θέσης που ακολουθούσε ο Καραμανλής, ο οποίος κατά καιρούς είχε κατηγορηθεί από την αντιπολίτευση στην Ελλάδα και τους πολιτικούς του αντιπάλους στην Κύπρο, ότι στόχευε σε ξεπούλημα του Κυπριακού και ότι ο διορισμός του στη θέση του πρωθυπουργού από την αρχή σκόπευε σ' αυτό.

Ιδιαίτερα όταν ο Καραμανλής πραγματικά μπούχτησε από την αγωνία του Μακμίλλαν να του λέει (και να τον εκλιπαρεί) συνεχώς να δώσει κάτι στους Τούρκους και φαινόταν να αγωνιά γι' αυτό, ο Έλληνας πρωθυπουργός ξέσπασε και με οργίλο ύφος, άφησε κατά μέρος τα διπλωματικά λόγια και του πέταξε κατάμουτρα:

"Φοβούμαι, ως Έλληνας ότι επιδεικνύετε υπερβάλλουσα αδυναμία προς την Τουρκία ώστε να αδικείτε την Ελλάδα. Όπως διαμορφώνεται η κατάσταση, με τις τουρκικές αντιδράσεις τίθεται μάλλον θέμα εθνικής φιλοτομίας και γοήτρου παρά πρακτικής πολιτικής. Δεν διεκδικούμε την Κύπρο. Το Κυπριακό είναι για μας θέμα ηθικού και ιστορικού καθήκοντος. Συνεπώς δεν έχουμε λόγους να ταπεινωθούμε ως Έθνος. Επιθυμώ να σας πείσω ότι υπάρχει διαφορά στη στάση σας έναντι της Ελλάδας και έναντι της Τουρκίας. Τι μπορώ πλέον να κάμω; Έδωσα αποδείξεις της καλής μου πίστης, αλλά δεν μπορώ να ταπεινώσω τη χώρα μου. Ερωτάτε συνεχώς τι θα προσφέρετε στους Τούρκους. Πρώτον δεν οφείλετε να τους προσφέρετε τίποτα. Στους Τούρκους προσφέρεται ο παραμερισμός της αυτοδιάθεσης. Αυτό θα έπρεπε να θεωρήσουν ως νίκη. Ενδεχομένως εσείς να

αδιαφορείτε για ότι συμβαίνει στην Ελλάδα, αλλά εγώ οφείλω να εκτιμήσω ποιες είναι οι εσωτερικές εξελίξεις. Εάν ταπεινωθεί ο ελληνικός λαός. Όλοι δε οι Έλληνες γνωρίζουν και ανέχθηκαν τις παραχωρήσεις που εκάμαμε. Το ίδιο αναγνωρίζει και η αγγλική Κυβέρνηση. Δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτε πέρα από αυτές.

Τα πρακτικά των συνομιλιών (αποσπάσματα) έχουν ως εξής:

ΠΡΩΤΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ:

ΜΑΚΜΙΛΛΑΝ: Στο πρόβλημα της Κύπρου νομίζω ότι όλοι διεπράξαμεν σφάλμα. Ειλικρινώς πιστεύω ότι έχασαμεν πολλές ευκαιρίες, ίσως κι εσείς να χάσετε ευκαιρίες πριν εξαφθούν τα πάθη. Μερικές παό τις προτάσεις θα μπορούσαν να είχαν γίνει αποδεκτές εάν όλοι είμαστε περισσότερο ελαστικοί ή εάν μπορούσαμε να προβλέψουμε τι θα επακολουθούσε. Παράδειγμα αποτελεί το σύνταγμα Ράντιγκλιφ. Λυπούμαι διότι δεν το αποδεχθήκατε και νομίζω ότι ήταν σφάλμα.

ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ: Δεν συμφωνώ με τη γνώμη σας. Το σύνταγμα εκείνο δεν ήταν δυνατό να γίνει δεκτό διότι εκτός από τα άλλα συνδυάζεται με τη διχοτόμηση.

ΜΑΚΜΙΛΛΑΝ: Στο Κυπριακό αντιμετωπίζουμε δυο διαφορετικές αντιλήψεις: Ένωση, δηλαδή προσάρτηση αφ' ενός και αφ' ετέρου την απόφαση να εμποδισθεί αυτή έστω και με τη βία και να επιτευχθεί η διχοτόμηση με κάθε μέσο. Δοκιμάσαμε κάθε είδος σχέδιο και ορισμένες στιγμές είχαμε ελπίδες. Συζητήσαμε το ενδεχόμενο μιας μικρής τουρκικής βάσης με συμβολικό χαρακτήρα. Αλλά σας λέγω ειλικρινά ότι αυτό δεν θα αποτελούσε λύση. Οι Τούρκοι επιθυμούν βάση μεγάλη και όχι απλώς συμβολικού χαρακτήρα, αυτό δε ήταν ο παράγων και όχι ειρήνευσης λόγω της διοχέτευσης διά της βάσης τουρκικών στρατευμάτων και όπλων στη νήσο.

Έχουμε δυο ακραίες θέσεις, την ελληνική και

την τουρκική, αφειτέρου δε τη βρετανική, η οποία περιορίζεται σε στρατιωτικά συμφέροντα. Πως μπορούμε να τις συμβιβάσουμε; Σκεφθήκαμε ότι αν οι τρεις αυτές χώρες δεν μπορούν να επιτύχουν πλήρη ικανοποίηση των αιτημάτων τους, μπορούν, προς το παρόν τουλάχιστον να συνεργασθούν για να αποφευχθεί ένοπλη ρήξη. Έτσι συνελάβαμε την έννοια της κοινοπραξίας. Εκείνο που χρειάζεται σήμερα είναι μια επταετής εκεχειρία, διατήρηση του μέλλοντος ανοικτού, με τις τελικές λύσεις να αναβάλλονται, ειρήνη στη νήσο και στο μεταξύ εφαρμογή ενός είδους αυτοκυβέρνησης μέσα στο πλαίσιο της κοινοπραξίας.

ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ: Υποστηρίζουμε τον αγώνα των Κυπρίων εκπληρώνοντας ιστορικό και ηθικό χρέος απέναντι τους. Αυτό σημαίνει ότι τη διευθέτηση του Κυπριακού θα επακολουθήσει άμεση αποκατάσταση της φιλίας και της συνεργασίας των δυο χωρών (μας). Διαφωνούμε στη μορφή του προσωρινού καθεστώτος. Το σχέδιο (Μακμίλλαν) φοβούμαι ότι περιπλέκει το θέμα τόσο ώστε να δημιουργήσει μεγαλύτερη ένταση στη νήσο και στις σχέσεις των τριών χωρών. Εχω τη γνώμη ότι προσωρινό καθεστώς πρέπει να είναι απλούστερο. Δεν αντιλαμβάνομαι διότι θα πρέπει να αναμιχθούν οι Κυβερνήσεις σε ένα προσωρινό καθεστώς κάλλιστα δυνατό να λειτουργήσει μόνο με τη συμμετοχή του πληθυσμού της νήσου. Θα πρέπει να δημιουργήσουμε προϋποθέσεις ειρήνευσης και όχι να εισαγάγουμε στο σχέδιο στοιχεία που θα δημιουργούν δύσκολο ψυχολογικό κλίμα. Διερωτώμαι, χωρίς να αγνωώ τις δυσκολίες, γιατί δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει απλή αυτοκυβέρνηση υπό την ευθύνη της αγγλικής Κυβέρνησης χωρίς την ανάμιξη της Ελλάδας και της Τουρκίας ώστε να αποφευχθούν οι επιπλικές τις οποίες φοβούμαι. Παρόλον ότι η ιδέα της συνεργασίας ως αρχή είναι σωστή πιστεύω ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση του Κυπριακού η κοινοπραξία αντί να αποτελέσει λύση θα περιπλέξει ακόμα περισσότερο την κατάσταση.

ΜΑΚΜΙΛΛΑΝ: Συμφωνούμε στο πρώτο σημείο, δηλαδή να δοθεί προσωρινή λύση. Νομιζω ότι σ' αυτό θα μπορέσω να πείσω και τους Τούρκους. Προσωρινό καθεστώς σημαίνει διατήρηση των επιδιώξεων και των δυο πλευρών, δηλαδή και της αξίωσης των Ελλήνων Κυπρίων όπως με δημοψήφισμα επιτύχουν την ένωση με την Ελλάδα και της αξίωσης των Τούρκων Κυπρίων όπως στην περίπτωση αυτή επιτύχουν τη διχοτόμηση. Αναγνωρίζω το πνεύμα υπό το οποίο μιλήσατε. Ας δώσουμε προσωρινή λύση και αφήσουμε την οριστική για αργότερα. Εργο μου είναι να πείσω τους Τούρκους. Η ιδέα της δοχοτόμησης έχει προβληθεί ισχυρώς στην Τουρκία όσο κακή και αν είναι έχει επιβληθεί ντε φάκτο στη διεθνή κοινή γνώμη σε πολλές περιπτώσεις (Κορέα, Κασμίρ, Παλαιστίνη). Τόσο εσείς όσο και εγώ θα βρίσκαμε απελπιστική την εφαρμογή της διχοτόμησης στην Κύπρο. Πάντως η εφαρμογή της σε άλλες περιπτώσεις αποτελεί ένα επιχείρημα και πρέπει να πείσω τους Τούρκους να το εγκαταλείψουν.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ:

ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ: Επιδίωξη του κυπριακού λαού και της ελληνικής Κυβέρνησης είναι η επίτευξη οριστικής λύσης σύμφωνα με τις αρχές της δικαιοσύνης και της ελευθερίας. Συμφώνησα με την άποψη σας ότι πρέπει να επιτύχουμε προσωρινό καθεστώς με το οποίο να βγούμε από το αδιέξοδο. Τόνισα ότι αυτό πρέπει να μη προδικάζει το μέλλον και να φέρει την ειρήνευση. Η άποψη σας είναι ότι θα ήταν δυνατό να διαμορφωνόταν προσωρινό καθεστώς, με τη συζήτηση μεταξύ της αγγλικής Κυβέρνησης και των κυπρίων χωρίς ανάμιξη άλλων κυβερνήσεων το οποίο να αφήνει ανοικτό το μέλλον.

Δεν μπορώ να δεχθώ αποφάσεις άδικες για την Ελλάδα επειδή οι Τούρκοι εμφανίζονται αδιάλλακτοι. Το σχέδιό σας είναι το χειρότερο όλων που έχουν προταθεί στο παρελθόν. Επανέρχομαι στην παρατήρησή μου ότι το προσωρινό καθεστώς, για να οδηγήσει στην ειρήνευση πρέπει να έχει όσο το δυνατό λιγότερα

διαιρετικά και περισσότερα ενωτικά στοιχεία. Η ύπαρξη δυο Βουλών ψυχολογικώς δημιουργεί διαίρεση. Στο Συμβούλιο η εκπροσώπηση των Ελλήνων και των Τούρκων Κυπρίων πρέπει το ποσοστό συμμετοχής να ανταποκρίνεται αυστηρά στην αναλογία του πληθυσμού. Ως προς την ιδέα της διπλής υπηκοότητας, νομίζω ότι αυτή είναι ένα πρόσθετο στοιχείο που καλλιεργεί τη διαίρεση.

ΜΑΚΜΙΛΛΑΝ: Επιθυμώ να υπενθυμίσω ορισμένα σκληρά γεγονότα, τα οποία ανέφερα το πρωί. Δημιουργήθηκε μια κατάσταση στην Κύπρο, η οποία θίγει τη σταθερότητα του ΝΑΤΟ και τις σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Πρέπει να το υπερπηδήσουμε. Εχουμε να συμβιβάσουμε τέσσερις παράγοντες: τις Κυβερνήσεις Ελλάδας και Τουρκίας, και τους Έλληνες και τους Τούρκους ηγέτες. Αυτό είναι το πρόβλημά μας. Είπετε ότι εκείνο το οποίο θα ζητήσουν (οι Τούρκοι) αντί της δοχοτόμησης θα είναι, εάν όχι κοινοπραξία, τουλάχιστον συνεργασία. Το αίτημα αυτό δεν είναι αποκρουστέο. Είπετε ότι οι δύο Κυβερνήσεις πρέπει να μη αναμιχθούν και ότι το 80% των Κυπρίων θα έπρεπε να έχουν περισσότερο λόγο. Εάν η Κύπρος βρισκόταν δυτικά της Ελλάδας και όχι σε μια στρατηγική για την Τουρκία θέση, θα σας την είχαμε παραχωρήσει, όπως εκάναμε προκειμένου για τα νησιά του Ιονίου. Οφείλουμε όμως να αντιμετωπίσουμε την πραγματικότητα. Η ύπαρξη ενδιαφέροντος από τις δύο κυβερνήσεις είναι γεγονός. Αντιλαμβάνομαι τους λόγους για τους οποίους αποκρούετε την ιδέα των δυο αντιπροσώπων. Νομίζετε ότι αποδεχόμενοι το σημείο αυτό αναγνωρίζετε την ύπαρξη τουρκικού ενδιαφέροντος. Αλλά το ενδιαφέρον της Τουρκίας υπάρχει είτε αυτή εκπροσωπείται στη νήσο είτε όχι. Η Κύπρος κείται κοντά στην Τουρκία, έχει στρατηγική σημασία γι' αυτή και για τη Μέση Ανατολή και το τουρκικό ενδιαφέρον υπάρχει.

ΤΡΙΤΗ ΣΥΝΑΗΤΗΣΗ:

ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ: Το 1955 προσεφέρατε (η Αγγλία) αυτοκυβέρνηση και αφού αναγνωριζόταν η αρχή της αυτοδιάθεσης, δήλωση για εφαρμογή της με επιφύλαξη μόνο ως προς τον χρόνο. Αν συγκρίνουμε αυτά με το παρόν σχέδιο, αντιλαμβανέστε τη δικαιολογημένη απογοήτευση της ελληνικής Κυβέρνησης και του ελληνικού λαού. Επιθυμώ να σημειώσετε δύο περιστατικά των τελευταίων μηνών. Αφενός μεν τη μετριοπάθεια με πλήρη κατανόηση της ελληνικής Κυβέρνησης, αφ' ετέρου δε την αδικαιολόγητη και ακατανόητη τουρκική αδιαλλαξία. Δεν μπορώ να εξηγήσω τι μεσολάβησε κατά το διάστημα αυτό, ώστε να αλλάξει η βρετανική πολιτική. Τόνισα ότι δεν παραβλέπω την ανάγκη να καλυφθούν με τη λύση και τα ειδικά τουρκικά συμφέροντα. Δεν νομίζω όμως, ότι επιτρέπεται, επειδή οι Τούρκοι παραλογίζονται, να τους δέχεσθε ως ρυθμιστές της κατάστασης. Η Αγγλία είναι μεγάλη δύναμη και κατέχει τη νήσο και μπορεί συνεπώς να αποφασίζει ο,τιδήποτε θέλει γι' αυτήν. Δεν δικαιούται όμως να ζητά από μας να συμπράξουμε σε λύσεις, όχι μόνον άδικες για τους Κυπρίους αλλά και ταπεινωτικές για την Ελλάδα. Το γεγονός ότι σας απασχολεί συνεχώς η σκέψη της ικανοποίησης της Τουρκίας, όχι επειδή έχει δίκαιο, αλλά επειδή φωνασκεί, καθιστά αδύνατη την πρόοδο του θέματος. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι δημιουργείται και στον ελληνικό λαό και σε μένα η εντύπωση ότι η θέση της βρετανικής Κυβέρνησης, που ισχυρίζεται ότι κάθε φορά που δεν συμφωνούμε λαμβάνουμε και λιγότερα, δεν μπορεί να αποτελέσει βάση συνεννόησης. Φοβούμαι, ως Έλληνας ότι επιδεικνύεται υπερβάλλουσα αδυναμία προς την Τουρκία ώστε να αδικείτε την Ελλάδα. Οπως διαμορφώνεται η κατάσταση, με τις τουρκικές αντιδράσεις τίθεται μάλλον θέμα εθνικής φιλοτομίας και γοήτρου παρά πρακτικής πολιτικής. Δεν διεκδικούμε την Κύπρο. Το Κυπριακό είναι για μας θέμα ηθικού και ιστορικού καθήκοντος. Συνεπώς δεν έχουμε λόγους να

ταπεινωθούμε ως Έθνος. Επιθυμώ να σας πείσω ότι υπάρχει διαφορά στη στάση σας έναντι της Ελλάδας και έναντι της Τουρκίας. Τι μπορώ πλέον να κάμω; Έδωσα αποδείξεις της καλής μου πίστης, αλλά δεν μπορώ να ταπεινώσω τη χώρα μου. Ερωτάτε συνεχώς τι θα προσφέρετε στους Τούρκους. Πρώτον δεν οφείλετε να τους προσφέρετε τίποτα. Στους Τούρκους προσφέρεται ο παραμερισμός της αυτοδιάθεσης. Αυτό θα έπρεπε να θεωρήσουν ως νίκη. Ενδεχομένως εσείς να αδιαφορείτε για ότι συμβαίνει στην Ελλάδα, αλλά εγώ οφείλω να εκτιμήσω ποιες είναι οι εσωτερικές εξελίξεις. Εάν ταπεινωθεί ο ελληνικός λαός. Όλοι δε οι Έλληνες γνωρίζουν και ανέχθηκαν τις παραχωρήσεις που εκάμαμε. Το ίδιο αναγνωρίζει και η αγγλική Κυβέρνηση. Δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτε πέραν από αυτές.

ΜΑΚΜΙΛΛΑΝ: Εάν μπορέσουμε να ρυθμίσουμε το θέμα των αντιπροσώπων, θα βρεθούμε στο δρόμο της εφαρμογής του επταετούς σχεδίου. Δεν γνωρίζω ότι αυτό θα γίνει μέσα σε μέρες ή εβδομάδες. Έχω σαφή εικόνα των σημείων στα οποία πρέπει να συγκεντρώσουμε τις προσπάθειες μας. Επιμένω στη διαπίστωση ότι το βασικό σημείο των αντιπροσώπων είναι δύσκολο. Υπόσχομαι πάντως να κάμω ότι μπορώ. Αν αυτό λυθεί, θα έχουμε προχωρήσει πολύ.

Αυτά από τα πρακτικά που δημοσιεύθηκαν στο Αρχείο Καραμανλή το **1994**.

Ο υπουργός Εξωτερικών Ευάγγελος Αβέρωφ στο βιβλίο του, "Ιστορία χαμένων ευκαιριών", Κυπριακό **1950-1963**", Β τόμος, σελ **68**, ο οποίος παρίστατο στις συνομιλίες σημειώνει μερικά πράγματα τα οποία δεν περιλαμβάνονται στα πρακτικά:

" Ο Μακμίλλαν χρησιμοποίησε όλες του τις ικανότητες- και είχε πολλές- για να μας πείσει ότι δεν υπήρχε άλλη διέξοδος, ότι το σχέδιο του, υπό τις κρατούσες συνθήκες, ήταν η μόνη λύση που μπορούσε να σώσει την Κύπρο και να βγάλει την Ελλάδα από τη δύσκολη θέση που βρισκόταν. Δεχόταν να αλλάξουν ορισμένα σημεία του σχεδίου, π.χ. "να εξεταστεί" το

θέμα ενιαίας Βουλής. Αλλά με κανένα τρόπο δεν μπορούσε να δεχτεί τη ματαίωση του σχεδίου ή έστω την αναστολή της εφαρμογής του. Και επέμενε να δεχτεί η Ελλάδα να συμμετάσχει σ' αυτήν, μια που τίποτα άλλο δεν μπορούσε να γίνει.

Εξίσου άκαμπτος όμως έμεινε ο Καραμανλής. Αρχισε την έκθεση του λέγοντας ωμά:

- Μιλήσατε με τόση ευφράδεια και πειστικότητα, που θα είχα δεχτεί τις απόψεις σας, αν δεν εγνώριζα καλύτερα από σας το Κυπριακό.

Και αφού με ισχυρά επιχειρήματα υποστήριζε πως το σχέδιο ήταν πολύ επικίνδυνο, από κάθε άποψη και ζητούσε την εκγατάλειψη του, κατέληγε σε μια διέξοδο, αποικιακό Σύνταγμα, που θα προέβλεπε πραγματική αυτοκυβέρνηση, χωρίς μνεία της οριστικής λύσεως, μπορούσε ενδεχομένως να γίνει δεκτό από τους Κυπρίους, και τότε να υποστηριχθεί από την ελληνική Κυβέρνηση.

Και αργότερα, όταν ο Μακμίλλαν του μίλησε για τις δυσκολίες που συναντά από την πλευρά των Τούρκων του είπε:

" Το γενεσιουργό σφάλμα είναι δικό σας. Βάλατε τους Τούρκους να γαβγίζουν και τώρα άρχισαν να δαγκώνουν. Και έτσι είναι δύσκολο να τους συμμαζέψετε. Ποιός όμως φταίει;"

Μια εικόνα των διαπραγματεύσεων, με ένα ξεχωριστό γλαφυρό ύφος, έδωσε και ο διπλωμάτης Δημήτρης Μπίτσιος (μετέπειτα υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας), ο οποίος εκτελούσε χρέη μεταφραστή, στο βιβλίο του "Κρισιμες Ωρες" όπου ανέφερε (σελ **81-83**):

"Όταν στο αεροδρόμιο του ελληνικού είδα τον οργανωτή της τριμερούς διασκέψεως του **1955** (τριμερής διάσκεψης στο Λονδίνο για το Κυπριακό με την πρώτη ανάμιξη της Τουρκίας στο Κυπριακό που είχε απορρίψει ο Μακάριος) πρωθυπουργό τώρα της Μ. Βρετανίας, να κατεβαίνει από ένα μεγαλοπρεπές αεριωθούμενο, το πρώτο νομίζω που προσγειώθηκε στον

αερολιμένα των Αθηνών, με ύφος ανθρώπου να ζητάει συγγνώμη για την ενόχληση της παρουσίας του, σκέφθηκα ότι ο δικός μας πρωθυπουργός καλά θα έκανε να φυλαχθή.

Ο κ. Μακμίλλαν, όπως φανερώθηκε εκ των υστέρων, δεν είχε άλλο σκοπό κάνοντας εκείνο το ταξίδι στις Αθήνας και έπειτα στην Αγκυρα, παρά να ρίξει περισσότερο βάρος στο σχέδιο του, να δείξει σ' όλο τον κόσμο και αργότερα στα Ηνωμένα Έθνη πόσο η Κυβέρνηση του ενδιεφέρτετο να τερματίσει την κυπριακή κρίση. Συγχρόνως να δημιουργήσει αντιπερισπασμό στην πρωτοβουλία που είχε πάρει στο Παρίσι ο Σπάακ (Γ.Γ. του ΝΑΤΟ). Το μόνο πράγμα που δεν είχε κατά νου ήταν να εγκαταλείψει τη βάση και τα πλαίσια του σχεδίου που είχε συνδεθή με το όνομα του. Αντίθετα ήταν πεπεισμένος ότι το σχέδιο του αντεπεκρίνετο στην κατάσταση που είχε διαμορφωθή, ότι έδινε τη μόνη δυνατή διέξοδο και μόνο άτακτα παιδιά δεν μπορούσαν να το αντιληφθούν. Ωρισμένες λοιπόν τροποποιήσεις σε δευτερεύοντα σημεία, ναι, ριζικές μεταβολές του σχεδίου όχι.

Αυτά περίπου μας είπε ο άγγλος πρωθυπουργός στη σύσκεψη που έγινε στο γραφείο του πρωθυπουργού Καραμανλή το πρωί της 8ης Αυγούστου 1958. Περιτυλιγμένα βέβαια με φράσεις αβροφροσύνης, εκτιμήσεως προς την ελληνική Κυβέρνηση, εμπιστοσύνης στη σωφροσύνη της και άλλα πολλά.

Μετέφραζα στη συνάντηση εκείνη τα όσα αντηλλάσσοντο μεταξύ των δυο πρωθυπουργών και θυμάμαι το ύφος του Μακμίλλαν στο άκουσμα των λέξεων με τις οποίες άρχισε την απάντηση του ο κ. Καραμανλής.

- Το ζήτημα της Κύπρου είναι ζήτημα απλό" είπε ο πρωθυπουργός.

Ο Μακμίλλαν τον κοίταξε με απορία. Εκείνος το θεωρούσε τόσο περίπλοκο, ώστε είχε αφήσει στο Λονδίνο πλήθος άλλων ζητημάτων για να έλθει μέχρις εδώ.

" Το ζήτημα περιεπλόκη από την άρνηση της

αγγλικής Κυβερνήσεως να ικανοποιήσει τα δίκαια αιτήματα των Κυπρίων".

Ανέπτυξε έπειτα ο Καραμανλής τα σημεία του αγγλικού σχεδίου που εθεώρει απαράδεκτα. Εξήγησε ότι η ελληνική Κυβέρνηση είχε κάθε διάθεση να συμφωνήσει σε μια λύση που θα τερμάτιζε το αδιέξοδο και συνεπώς τη σοβαρή κρίση στις σχέσεις των τριών συμμάχων. Επρεπε όμως η λύση αυτή να μη προδικάζη το μέλλον. Υπέδειξε έπειτα τα χωριστικά σημεία του σχεδίου που αύριο μοιραίως θα ωδηγούσαν στη διχοτόμηση. Είπε ότι η οξύτης μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων της Κύπρου, ήταν εμπνευσμένη και υπεδαυλιζέτο από την Αγκυρα και ότι θα έπαυε μόλις σταματούσε η Τουρκία να την υποκινή. Υπενθύμισε την ομαλή συμβίωση των δυο στοιχείων επί αιώνες και κατέληξε ότι θα ήταν σφάλμα να δημιουργήσουμε στην Κύπρο καταστάσεις και θεσμούς, βασιζομένους στο τεχνητό φαινόμενο της διαστάσεως μεταξύ των δυο μερίδων του πληθυσμού.

Το συμπέρασμα από την ομιλία του Έλληнос πρωθυπουργού ήταν ότι η ελληνική πλευρά δεχόταν ότι έπρεπε να τεθή τέρμα σε κάθε βίαιη δραστηριότητα και ότι ήταν σκόπιμο ν'αναζητηθή μία προσωρινή λύση διάρκειας π. χ. επτά ετών που να αφήνη ανοικτό το μέλλον. Τα υπόλοιπα σημεία του σχεδίου Μακμίλλαν και ιδίως η αποστολή από την Τουρκία και την Ελλάδα Υπάτων Αρμοστών στην Κύπρο, δεν μπορούσαν να γίνουν δεκτά. Απαραίτητο εξ άλλου στοιχείο της προσωρινής λύσεως, κατά την κρίση της ελληνικής Κυβερνήσεως, ήταν η συγκρότηση ενιαίας Βουλής, νομοθετικού δηλαδή σώματος, όπου θα εξεπροσωπείτο ο κυπριακός πληθυσμός, σύμφωνα με τις αναλογίες του.

Ο κ. Μακμίλλαν άκουγε προσεκτικά και κρατούσε σημειώσεις. Με τη σειρά του ανέπτυξε τους λόγους για τους οποίους όπως είχαν εξελιχθή τα πράγματα, η Κυβέρνηση του δεν έβλεπε τη δυνατότητα να ξαναγυρίσουμε σε λύσεις που θα είχαν πραγματοποιηθή αν οι Κύπριοι εγκαίρως τις απεδέχοντο. Αρνήθηκε κατηγορηματικά ότι το σχέδιο του απέβλεπε στο διαμελισμό της Κύπρου που η

αγγλική Κυβέρνηση θεωρούσε σαν τη χειρότερη λύση. Δεν παρέλειψε όμως να προειδοποιήσει ότι η απόρριψη του σχεδίου του από την ελληνική Κυβέρνηση θα ωδηγούσε σε διχοτόμηση της χειρίστης μορφής, δηλαδή σε εδαφική διχοτόμηση και εγκατάσταση τουρκικής βάσεως στην Κύπρο. Ανέλυσε πάλι το μηχανισμό του σχεδίου του και κατέληξε με την υπόσχεση ότι στην Αγκυρα θα προσπαθούσε να πείση τους Τούρκους να δεχθούν όσο το δυνατό πρισσότερες από τις τροπολογίες που πρότεινε ο Έλληνας πρωθυπουργός".